સત્સંગ બાલવાટિકા

સંપાદક : શાસ્ત્રી હરિકેશવદાસજી (ગાંધીનગર)

ભગવાનને રાજી કરવા માટે

- શાસ્ત્રી હરિપ્રિયદાસ (ગાંધીનગર)

ચાતુર્માસ શરૂ થાય એટલે જાણે કે વિશેષ ભજન-ભક્તિની સિઝન શરૂ થઈ. મંદિરોમાં પણ હિંડોળા મહોત્સવ અને શ્રાવણ માસમાં શિવજીની પૂજા તથા કથા-વાર્તાનાં વિશેષ આયોજનો ગોઠવાય. ભક્તો ઉત્સાહથી કથાશ્રવણ કરવા માટે જાય. મિત્રો ! તમને ખબર છે ? સ્વામિનારાયણ ભગવાનને કથા સાંભળવાનું બહુજ ગમતું. એટલે જ તો ચાતુર્માસના વિશેષ નિયમોમાં મહારાજને પ્રિય એવા આઠ નિયમોમાં સૌથી પહેલું નિયમ ‘‘વિષ્ણો કથાયાઃ શ્રવણં’’ ભગવાનની કથા સાંભળવી એ છે. તો મિત્રો ! ચાલો આજે આપણે કથા શ્રવણનો જ એક પ્રસંગ વાંચીએ.

ઈષ્ટદેવ સ્વામિનારાયણ ભગવાન ભક્તોને દર્શનનું સુખ આપવા માટે કચ્છ-ભૂજ પધાર્યા હતા. ત્યાંથી વિવિધ ગામોમાં વિચરણ કરતા કરતા માનકૂવા ગામ થઈ રામપુરા ગામ પધાર્યા. પ્રભુ ત્યાં એક ભાવિક ભક્તને ઘેર એક દિવસ રોકાયા. પછી રામપુરાથી પશ્ચિમ દિશામાં રૂકમાવતી નામે નદી વહે છે. ત્યાં પ્રભુ પધાર્યા. એ સ્થળ મહારાજને બહુ ગમી ગયું. નદીનો કિનારો, ચારે બાજુ વૃક્ષ વનરાજીની શોભા, નદીના ખળખળ વહેતાં જળનું મધુરૂં સંગીત સંભળાયા કરે, નદીના કિનારે એક ગોમુખમાંથી પાણી વહ્યાં કરે છે. અને નીચે શિવલીંગ ઉપર અખંડ જળધારા ચાલું.

રૂકમાવતી નદીના કિનારે આજુબાજુ જંગલ, શાંત વાતાવરણ, વૃક્ષ અને વનરાજીથી શોભતા આ રૂકમાવતી નદીના કિનારે મહારાજ પંદર દિવસ રોકાયા. મહારાજની સાથે પ્રાગજી પુરાણી પણ હતા. મહારાજે પુરાણીને કહ્યું, ‘‘પુરાણી ! આપણે અહીં કંઈક કામ કરીએ. મહારાજ ! અહીં જંગલમાં શું કામ થાય ? અરે પુરાણીજી ! જંગલમાં જે કામ થાય એ શહેરમાંય ન થાય. સારૂં મહારાજ કરો આજ્ઞા. જુઓ પુરાણીજી ! આ રૂકમાવતી નદીનો સુંદર કિનારો છે. ગોમુખમાંથી સુંદર નિર્મળ પાણી મહાદેવજી ઉપર પડ્યા કરે છે. આજુબાજુમાં સુંદર શાંત વાતાવરણ છે. તો અહીં ભાગવત સપ્તાહ કરો. મહારાજ ! અહીં ભાગવત સપ્તાહ ! કોણ સાંભળવા આવશે ? મહારાજ કહે છે, પુરાણી કોણ એટલે ? અમે, બીજા કોણ ? પુરાણીજીએ મહારાજની આજ્ઞા થઈ એટલે ભાગવત કથા વાંચવાની શરૂઆત કરી. પછી તો ખબર પડી એટલે રામપુરાના ભક્તો પણ ત્યાં કથામાં આવવા લાગ્યા. જય જયકાર થવા લાગ્યો. વક્તા પ્રાગજી પુરાણી, મુખ્ય શ્રોતા શ્રીજી મહારાજ અને ગામના હરિભક્તો. એવો તો આનંદ આવે, ન પૂછો વાત. શ્રોતાઓને તો આનંદ આવે જ પરંતુ પુરાણીજી કહે છે, મહારાજને અહીં કથા વાંચું છું એમાં ખૂબ આનંદ આવે છે. કથામાં આનંદ આવવાનું એક કારણ શ્રીહરિનું સાંનિધ્ય અને બીજું કથા વાંચવી કે સાંભળવી એ આધ્યાત્મિક ક્રિયા છે. લૌકિક નથી. ઘણીવાર કથાને, પારાયણોને માણસો લૌકિક બનાવી દે છે. વાહ ... વાહ... થાય એટલે બસ. કથામાં શાંતિ જ નહીં. ચાલું સભામાં માન-સન્માન થાય, સત્કાર થાય. એવી વાહ વાહ.... થાય સભા તો ક્યાંય ચાલી જાય.

ભાગવત એ પરમહંસ સંહિતા છે. શાસ્ત્ર એ આપણા મનના મેલ ધોવા માટે છે. કથા અને પારાયણ આત્માને બળવાન બનાવવા માટે છે. વાહ.... વાહ.... કરવા માટે નથી. સન્માન-સત્કાર કરવા માટે એક માહોલ ઉભો કરવા આપણે શાસ્ત્રને નિમિત્ત બનાવી દઈએ છીએ. જે દવા પીવાની હતી એ શરીરે ચોળવા માંડ્યા. એના જેવું થાય છે. શાસ્ત્રોનાં રહસ્યો અંદર ઉતારવાનાં હતાં એને આપણે ઉપર છલ્લાં બનાવી નાંખીએ એટલે એ ફળદાયી થતાં નથી. એ કાર્ય ફક્ત વાહ.... વાહ... પુરતું જ પતી જાય છે.

જ્યારે કથા-પારાયણનું આયોજન થાય ત્યારે એનો હેતુ વિચારવો પડે. કે આ કથા શાંતિ માટે છે, કાંક સત્સંગનું બળ વધે. જીવનમાં ક્યાં ક્યાં ભૂલો થાય છે કે નથી થતી કે ઓછી થાય છે એ બધો હિસાબ કરવા માટે છે. કથા આપણને આ બધું શીખવાડે છે. કથા એ કેવળ કંઈ મનોરંજનનું માધ્યમ નથી. કથા તો ભક્ત જીવનનું દર્પણ છે.

સાત દિવસની સપ્તાહ પુરાણીજીએ વાંચી. પુરાણીજીને કથા વાંચતાં મહારાજની મૂર્તિ સિવાય બીજે મન જાય જ નહી. સહુ કોઈને અદ્‌ભુત શાંતિ અને આનંદની પ્રાપ્તિ થઈ.

છેલ્લા દિવસે મહારાજ કહે છે, પુરાણીજી ! દક્ષિણા તો નથી. શું કરીશું ? આ રૂકમાવતી નદીના કિનારે તમને દક્ષિણા શું આપવી ? પુરાણી કહે છે, મહારાજ ! દક્ષિણાની શી જરૂર છે. તમે રાજી થયા એજ દક્ષિણા. પુરાણીજી ! એમ ન ચાલે. કોઈ પણ કાર્યની સમાપ્તિ વખતે દક્ષિણાતો આપવી જ જોઈએ. અને એ જ વખતે ભગવાન પાસે કચ્છના થોડા ભક્તો આવ્યા. અને મહારાજને વંદન કરી ભેટો મુકી. એ ભેટો શ્રીજી મહારાજે પુરાણીને આપી દીધી. લ્યો લ્યો સ્વીકારો. આ તો સદ્‌ભાવની ભેટ છે. આમ, રામપુરાની બાજુમાં રૂકમાવતી નદીના કિનારે મોટો ઉત્સવ થઈ ગયો. જય જયકાર થઈ ગયો.

મિત્રો ! વાંચ્યું ને ? તો કથા સાંભળવી એ બહુ સરસ વાત છે. આપણા ઈષ્ટદેવ સ્વામિનારાયણ ભગવાન પણ આપણા ઉપદેશ માટે વારે વારે કથા સાંભળતા. તો તમે પણ કથા સાંભળશોને ? આ ચાતુર્માસમાં તમારા ગામના મંદિરમાં જઈને કથા સાંભળીને અને કોઈ વાંચનાર ન હોય તો તમે મંદિરમાં જઈને કથા વાંચજો અને બીજા ભક્તોને સંભળાવજો તો મહારાજ તમારી ઉપર રાજી થશે.

વળી અત્યારે વચનામૃત દ્વિશતાબ્દીનું વર્ષ ચાલે છે. એટલે વચનામૃત વાંચવાનું પણ ભૂલતા નહિ. તમે વાંચજો. સાંભળજો. અને બીજા ભક્તોને વાંચવા માટે પ્રેરણા કરશો તો આપણા ઈષ્ટદેવ શ્રીહરિ ખૂબ રાજી થશે.

●

શ્રધ્ધાની વાત જ અનોખી

- નારાયણ વી. જાની (ગાંધીનગર)

બાળ મિત્રો ! હમણાં જ ગુરુપૂર્ણિમાનો ઉત્સવ ધામધૂમથી પસાર થયો. આપણે કેવા ભાગ્યશાળી છીએ કે આપણને ગુરુ ગોતવા નથી પડ્યા, સ્વામિનારાયણ ભગવાને સ્વયં ધર્મવંશી ગુરુ આપ્યા છે. તો ચાલો આપણે ગુરુ પ્રત્યે શિષ્યની શ્રધ્ધા કેવી હોય તેના વિશે વાત કરીએ. જીવનમાં શ્રધ્ધા છે તે બહુ અમૂલ્ય છે. શ્રધ્ધા વિનાના માણસને કાંઈ પ્રાપ્તિ થતી નથી. તેથી જ કહ્યું છે કે - ''શ્રધ્ધાવાન લભતે જ્ઞાનં'' શાસ્ત્રમાં, ભગવાનના સ્વરૂપમાં અને ગુરૂના વચનમાં જેને શ્રધ્ધા હોય તેનું કામ થઈ જાય છે. આજની આ વાત આપણને શ્રધ્ધા શું કામ કરે છે તે જાણવામાં ખૂબ ઉપયોગી બને એવી છે.

આ એવા જમાનાની વાત છે કે જ્યારે જિજ્ઞાશું, મુમુક્ષુ, જ્ઞાન મેળવવાની ઈચ્છાવાળા વ્યક્તિને સાચા ગુરૂની શોધ કરવી પડતી. ગુરૂની પ્રાપ્તિ થયા પછી તેમની સેવા કરી તેમને રાજી કરે પછી ગુરૂ દ્વારા થતી કસોટીમાથી પાર ઉતરે પછી ગુરૂ રાજી થઈને શિષ્યને જ્ઞાન આપતા.

કોઈ એક ગામમાં એક ધનવાન શેઠ ખૂબ પ્રતિષ્ઠિત વેપારી હતા. તેમનો એકનો એક પુત્ર, તેને ખૂબ લાડકોડથી ઉછેરી મોટો કર્યો. કોણ જાણે કેમ પણ આ શેઠના પુત્રને વેદ-વેદાંતના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવાની તીવ્ર ઈચ્છા થઈ. તેણે આ વાત પિતાને કરી. ચારે બાજુ તપાસ ચાલુ થઈ. અને એવા સાચા ગુરૂની જાણકારી પ્રાપ્ત થઈ. શેઠે બહુ રાજીપા સાથે પુત્રને ગુરૂ પાસે રહી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની અનુમતી આપી.

આ યુવાને ગુરૂ પાસે આવી વિનયપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા અને આવવાનું કારણ જણાવી પોતાનો પરિચય આપ્યો. પોતાની પાસે જ્ઞાનની ઈચ્છાએ આવનાર આ યુવાનની શ્રધ્ધા કેવી છે, જીજ્ઞાસા કેવી છે તેની કસોટી કરવા માટે ગુરૂએ તીર્થયાત્રા કરવાનું અને તેમાં આ શિષ્યને સાથે લેવાનું નક્કી કર્યું. ઉંચા પહાડો પર, ઊંડી ખીણોમાં ભયંકર ધનઘોર જંગલોમાં આ શિષ્ય ગુરૂની સાથે ખૂબજ આનંદથી ફરે. ભૂખ-તરસ લાગી હોય છતાં સુખમાં

ઉછરેલો એવો આ યુવાન પુરી શ્રધ્ધાથી ગુરૂની સેવા ચાકરી પણ પુરા આનંદથી અને ઉત્સાહથી કરતો. પોતે ભિક્ષા માંગી લાવે. પ્રથમ ગુરૂને જમાડે પછી જે પ્રસાદ વધ્યો હોય તે પોતે સ્વીકારે. ઘણીવાર ગુરૂ ગરમ થઈ જાય, કાંઈક તિરસ્કાર કરી નાંખે છતાં પણ ગુરૂની પ્રત્યેનો અપ્રતિમ સ્નેહ તેમાં જરા પણ ઓટ ન આવે. દિનપ્રતિદિન ગુરૂમાં સ્નેહ અને શ્રધ્ધાની વૃધ્ધિ આ શિષ્યમાં ગુરૂને જણાવા લાગી.

એક દિવસે ગુરૂ - શિષ્ય ઘણું ચાલ્યા. પછી ક્યાંક વૃક્ષની છાયા આવી ત્યાં બંને જણા આરામ કરવા માટે રોકાયા. જેવા પડ્યા કે થાકના કારણે શિષ્યને ઊંઘ આવી ગઈ. ત્યાં એક બનાવ બન્યો. ગુરૂનું ધ્યાન ગયું કે એક કાળો નાગ ઝેરી ફુંફાડા મારતો જ્યાં આ શિષ્ય સૂતો છે એ દિશામાં ખૂબ ઝડપથી આગળ વધી રહ્યો છે. ગુરૂએ આ દ્રશ્ય જોયું તેથી ગભરાયા તો ખરા પણ તેઓ જડીબુટ્ટીના જાણકાર અને જ્ઞાની હતા. તેથી જેવો મંત્ર બોલ્યા કે નાગની ગતિ અટકી ગઈ. તે સ્થિર થઈ ગયો. પોતાની ગતિ અટકતા નાગ વધુ ક્રોધિત થઈ ગયો. ગુરૂ બીજો મંત્ર બોલ્યા કે આ નાગને વાચા આવી. તે પોતે અહીં કેમ આવ્યો છે તેનું કારણ કહેવા લાગ્યો.

હે મહાત્માજી ! આ સૂતો છે તે મારો ગત જન્મનો શત્રુ છે. હું ઘણા દિવસોથી તેને શોધું છું પણ આજે મળ્યો છે. મારે તેના ગળાનું લોહી પીને મારા વેરની વસુલાત કરવી છે. મને ગતિ કરવા દો. અને મારૂં કામ પણ. ગુરૂના મનમાં વિચાર આવે છે. જો આ નાગને તેની ઈચ્છા પ્રમાણે કરવા દઉં તો આ નવયુવાન કે જેણે વિદ્યા પ્રાપ્તિ માટે કેટકેટલું સહન કર્યું છે. આ આવા સ્થળોએ મારી સાથે પુરા પ્રેમ અને શ્રધ્ધાથી ફરે છે. તેનું એક જ ક્ષણમાં મૃત્યુ થઈ જશે. જો આમ થશે તો હું કેવી રીતે મને માફ કરી શકીશ ?

મહાત્માજીએ નાગને કહ્યું - તારે તો લોહી જ ચૂસવું છે ને તો મારૂં ચૂસી લે. હું તૈયાર છું. પણ નાગ તૈયાર ન થયો. ગુરૂ હવે નાગને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા. હે નાગરાજ! તમે જે વિચાર સાથે અહીં આવ્યા છો તે યોગ્ય નથી. વેરની પરંપરા જાળવી રાખવાથી શાંતિનો નાશ થાય છે. વળી ગુરૂ સેવા દ્વારા આ યુવાનનું અંતઃકરણ શુધ્ધ થયેલું છે. તમે જો તેને ક્ષમા આપો તો તે જ્ઞાન પ્રાપ્તિ કરી મુક્ત બની જશે. ને તેને ક્ષમા આપવા બદલ તમને અક્ષય પુણ્યની પ્રાપ્તિ થશે. આવા પુણ્ય પ્રતાપી મહાત્માએ આટઆટલું સમજાવ્યો પણ નાગ એકનો બે ન થયો.

એટલામાં જેમ અંધારામાં વિજળીનો ઝબકારો થાય તેમ ગુરૂના મનમાં એક યુક્તિ ઝબકી. તેમણે નાગને કહ્યું, હે નાગરાજ ! તમારે એના ગળાનું લોહી જ પીવું છે ને ? હા, તો તમે અહીં જ સ્થિર રહો. હું તમને તેના ગળામાથી લોહી કાઢી આપું. છેવટે નાગ આ વાત સાથે સંમત થયો. ગુરૂએ પોતાની ઝોળીમાંથી ધારદાર ચપ્પું કાઢ્યું. વૃક્ષના પાંદડાનો પડીયો બનાવ્યો. નિંદ્રાવશ થયેલા આ શિષ્યના ગળા પર ધીરેથી ધારદાર ચપ્પાનો ઘસરકો કર્યો. આ શિષ્યે જોઈ લીધું કે પોતાના ગુરૂ જ છે. તેથી આંખો મીંચી સ્થિર પડી રહ્યો. ગુરૂએ પડીયામાં લોહી લઈને નાગને આપી દીધું. અને ગમે એવી કોઈ ઔષધિ લગાવી કે ઘા રૂઝાઈ ગયો. નાગને લોહી પીવા મળી ગયું. તેના વેરની વસુલાત થઈ ગઈ તેથી ખૂશ થતો થતો ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

થોડીવાર પછી આ ગુરૂ અને શિષ્ય બંને ત્યાંથી ચાલતા થયા. ગુરૂને એમ હતું કે શિષ્ય હમણાં કાંઈક પૂછશે પણ આ તો કાંઈ જ બોલતો જ નથી. છેવટે ગુરૂ અકળાયા અને પછી શિષ્યને પૂછવા લાગ્યા. હે શિષ્ય ! હું તારા ગળા પર ચપ્પું અડાડી ઘા કરૂં છું તેની ખબર હોવા છતાં તેં કેમ કોઈ પ્રતિકાર ન કર્યો અને કેમ સ્થિર રહી પડી રહ્યો ? શિષ્ય હવે જે ગુરૂને જવાબ આપે છે તે બહુ વિચારવા જેવો છે. હે ગુરૂદેવ ! મને એ શ્રધ્ધા છે કે ગુરૂના હાથે શિષ્યનું અહિત થતું જ નથી. આપનું જે કાંઈ પણ કાર્ય તે મારા હિત માટે, મારા કલ્યાણ માટે જ હશે તેમ વિચારી મેં આંખો બંધ કરી દીધી. અને સ્થિર પડી રહ્યો.

આ બનાવથી શિષ્યની આ સમજણથી ગુરૂ એકદમ રાજી થઈ ગયા. શિષ્યની શ્રધ્ધા, વિશ્વાસની ભાવના પર જાણે કે સોનાનો કળશ ચઢી ગયો. આ શિષ્ય જાણે કે શ્રધ્ધા, વિશ્વાસ અને ગુરૂ સેવાનું જાણે કે જીવતું જાગતું જંગમ મંદિર બની ગયો. બસ આટલી જ વાર અને આ ક્ષણે જ શિષ્યના હૃદયમાં જ્ઞાનનો સૂર્ય ઉદય પામી ગયો.

(પેઈજ નં. ૨૨ પર)

વગર વિદ્યાભ્યાસે વેદ-વેદાંન્ત એમને હૈયે વસી ગયાં. તે વિદ્વાન બની ગયો. જે પ્રાપ્તિ વરસો સુધી અભ્યાસ કરતાં પણ ન થઈ શકે તે એકદમ ક્ષણમાત્રમાં થઈ ગઈ. ગુરૂએ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ કરાવી. શિષ્યે ગુરૂને દંડવત પ્રણામ કર્યા અને ગુરૂનો વ્હાલ ભર્યો હાથ શિષ્યના મસ્તક પર ફરવા લાગ્યો. શિષ્ય ધન્ય ધન્ય થઈ ગયો અને યાત્રા પણ પરિપૂર્ણ થઈ.

મિત્રો ! જોયું ને. ગુરૂ પ્રત્યેની શ્રધ્ધા, ગુરૂના પ્રત્યેક કાર્યમાં વિશ્વાસથી શિષ્યને તેવી ઉચ્ચ કોટીની પ્રાપ્તિ થઈ ! ભગવાનના સ્વરૂપમાં અને ગુરૂ વચનમાં જેને આવી શ્રધ્ધા અને આવો વિશ્વાસ હોય તે સુખી બને છે. અને જેને આવી અચળ શ્રધ્ધા ન હોય તેને ક્યાંય પણ સુખ, શાંતિ કે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. આપણા તો કેવા ભાગ્ય છે કે આપણને આવા દિવ્ય સત્સંગની અને સહેજે સહેજે સંત સમાગમની તક પ્રાપ્ત થઈ છે તો શ્રધ્ધા અને વિશ્વાસથી ભગવાનની ભક્તિ કરી મનુષ્ય જન્મની સાર્થકતા પ્રાપ્ત કરી લેવી.